

VŠECHNO NEBO NIC ANEBO JEŠTĚ NĚCO JINÉHO

Vlasce používané při moderním průmyslovém rybolovu mohou být až 120 kilometrů dlouhé¹ – to je stejná vzdálenost jako od hladiny moře do vesmíru.

1. GEORGE

Prvních šestadvacet let svého života jsem zvířata neměl v lásce. Byli to pro mě otravní špinavci, se kterými není možné se nijak sblížit, mají naprosto nevypočitatelné chování a hlavně jsou k ničemu. Zvláštní odstup jsem si pak udržoval od psů – což souviselo se strachem, který jsem zdědil po své matce a ona ho zase zdědila po mé babičce. Jako kluk jsem navštěvoval kamarády jen pod podmínkou, že jejich psi budou celou dobu zavření v jiné místnosti. Když se ke mně přiblížil pes v parku, dostal jsem hysterický záchvat a přestal křičet, až když mě táta zvednul na ramena. Nechtěl jsem se dívat na televizní pořady, ve kterých vystupovali psi. Nechápal jsem – vyloženě jsem *neměl rád* – lidi, kteří zbožňovali psy. Možná jsem si vypěstoval i averzi vůči nevidomým.

A pak jsem se jednoho dne stal milovníkem psů. Stal jsem se pejskařem.

George se objevila jako blesk z čistého nebe. O pořizování psa jsme se s manželkou ani nebavili, natož abychom nějakého

sháněli. (Proč taky? Neměl jsem přece psy rád.) Tehdy v sobotu však začal můj nový život pejskaře. Byli jsme právě na procházce v okolí Brooklynu. Vykračujeme si to dolů po Sedmé avenue, když vtom narazíme na malinké černé štěňátko. Spalo na chodníku, schoulené do vestičky s nápisem „Nech si mě“ jako otazník. Nevěřím v lásku na první pohled ani na osud, ale do toho psiska jsem se okamžitě zamiloval a mělo to zkrátka tak být. Nic na tom, že jsem na něj odmítal sáhnout.

Vzít si štěně bylo možná to nepřekvapivější rozhodnutí, jaké jsem kdy udělal, ale ten malý tvoreček, který tu přede mnou ležel, by musel připadat neodolatelný i tomu nejzarytějšímu odpůrci psů. Jasně, že lidé spatřují krásu i v něčem, co nemá mokry čumák. Ale na tom, jak se zamilováváme do zvířat, je něco jedinečného. Neohrabaní psi i miniaturní psi, dlouhosrstí a uhlazení psi, chrápající bernardýni, astmatictí mopsíci, pomáčkani šarpejové a ztrápeně vyhlízející baseti – každý z nich má své oddané příznivce. Pozorovatelé ptáků během chladných rán očima pátravě pročesávají oblohu a křoví, jestli nenarazí na opeřené objekty svého zájmu. Milovníci koček jsou ztělesněním náruživosti, jakou – díky Bohu – většina mezilidských vztahů postrádá. V dětských knížkách se to jen hemží králíky, myšmi, medvědy a housenkami, a to ani nemluví o pavoucích, cvrčících nebo krokodýlech. Nikdo z nás neměl plyšáka ve tvaru kamene, a když zapálení sběratelé tvrdí, že milují známky, jedná se o diametrálně odlišný druh lásky.

Štěně jsme si odnesli domů. Objal jsem to – *ji* – jen tak naoko z druhé strany místnosti. Potom, jelikož mi to dalo – *dala* – důvod myslet si, že nepřijdu o prsty, jsem přistoupil ke krmení z dlaně. Pak jsem ji nechal lízat mi ruku. Potom i obličej. A pak jsem olízl obličej já jí. A teď nadevše miluju psy a budu žít šťastně až do smrti.

V 63 % amerických domácností byste našli alespoň jedno domácí zvíře². To, že se jedná o běžný jev, je pozoruhodné zejména proto, že tomu ještě nedávno tak nebylo. Chov zvířat

jako společníků se stal běžným pouze díky vzestupu střední třídy a stěhování lidí do měst.³ Asi proto, že jiný kontakt se zvířaty neměli, anebo možná jednoduše kvůli tomu, že domácí mazlíčci stojí peníze, a jsou tudíž známkou jisté výstřednosti (Američané za své zvířecí miláčky ročně utratí 34 miliard dolarů⁴). Britský historik sir Keith Thomas, jehož encyklopedické dílo *Man and the Natural World* (Člověk a svět přírody) je dnes považováno za naprosto zásadní práci, se domnívá, že:

„Fenomén rozšiřování chovu domácích mazlíčků mezi městskou střední třídou v raném novověku představuje (...) společensky, psychologicky a v neposlední řadě také komerčně velice důležitý posun. (...) Znamenalo to ale také posun myšlenkový. Střední třída začala vyvozovat optimistické závěry o zvířecí inteligenci, vznikl nespočet historek o zvířecí moudrosti, přizpůsobila se představa toho, že by zvířata mohla mít charakter a vlastní osobnost, a utvořil se psychologický základ názoru, že alespoň některá si zasluhují, abychom při uvažování o nich brali v potaz morální hledisko.“⁵

Tvrdit, že jsem díky svému vztahu s George objevil zvířecí „moudrost“, by nebylo správné. Kromě jejích úplně nejzákladnějších tužeb nemám ani páru o tom, co se jí odehrává v hlavě. (Ačkoli jsem přesvědčený, že se jí tam toho odehrává hodně.) To, jak jí to nepálí, mě udivuje stejně často jako to, jak jí to pálí. A vždycky mezi námi cítím spíše rozdíly než to, jak jsme si podobní.

Krom toho George není žádné nevinátko, co touží pouze dávat a dostávat lásku. Spíš je až příliš často protivná jako osina v zadnici. Jako šílená se snaží udělat si dobře zrovna, když máme návštěvu, jí moje boty a synovy hračky, bývá posedlá jedinou věcí – veverčí genocidou, disponuje nadpřirozenou schopností nacpat se mezi objektív a předmět každé fotografie pořizované v její blízkosti, útočí na skateboardy a ultraortodoxní Židy, zostuzuje menstrující ženy (a je tou nejhorší noční můrou menstrujících ultraortodoxních Židovek), když

si potřebuje ulevit, nasměruje zadnici na toho, kdo je na to úplně nejmíň zvědavý, vyhrabe cokoli, co je čerstvě zasazené, poškrábe všechno, co je nové, olíže kašdické jídlo, které se má zrovna servírovat, a sem tam nám jako výraz pomsty (proboha za co?) nechá lejno na koberci.

Všechny ty věci, které nám dělají potíže – komunikovat, poznat, co ten druhý chce, a vyhovět mu, zkrátka vycházet spolu – mě nutí střetávat se s něčím, nebo spíš někým, úplně odlišným. George dokáže reagovat na několik slov (a o trochu víc jich naschvál ignoruje), ale náš vztah se odehrává mimo jazyk. Vypadá to, že se jí hlavou honí všelijaké myšlenky a pociťuje různé emoce. Někdy mi připadá, že jim rozumím, ale často taky, že ne. Nemůže mi povědět, co vidím, když se na ni dívám, stejně tak jako fotografie. Je pro mě ztělesněným tajemstvím. A tímtéž musím být i já pro ni.

Zrovna včera v noci jsem vzhlédl od knížky a spatřil George, jak mě upřeně pozoruje. „Kdypak jsi přišla?“ zeptal jsem se. Sklopila oči a šourala se chodbou pryč. Ačkoli je náš vztah založen na pravidelném opakování různých úkonů (pravidelnějším než co jsem kdy zažil s jiným člověkem), pořád mi přijde nevyzpytatelná. A navzdory tomu, jak jsme si blízcí, mě občas zamrazí z toho, jak je mi vlastně cizí. A tím, že nám do rodiny přibylo dítě, se to jen zhoršilo, jelikož jsme nemohli mít žádnou jistotu – krom mého vnitřního pocitu – že mu nijak neublíží.

Seznam našich rozdílů by vydal na celou knihu, ale stejně jako já má George strach z bolesti, vyhledává slast a netouží pouze po jídle a zábavě, touží po přátelství. Nemusím znát detaily jejích nálad a zálib, abych věděl, že je má. Naše myšlení není stejné ani podobné, ale oba máme na věci určitý pohled a nějak vnímáme a poznáváme svůj vlastní svět, který je jedinečný.

George bych nesnědl, protože je moje. Ale proč bych neměl sníst psa, kterého neznám? Anebo rovnou k věci: Jak mohu ospravedlnit, že nejím psy, ale jiná zvířata ano?

PROČ BYCHOM MĚLI JÍST PSY

Ačkoli je to ve čtyřiačtyřiceti státech USA naprosto legální, jíst „nejlepšího přítele člověka“ je stejně tak společensky nepřípustné jako jíst své nejlepší přátele. Ani ti nejzarytější masožravci psy nejedí. Když se televizní hvězda a občasný kuchař Gordon Ramsay snaží prodat některý ze svých produktů, dokáže se zvířaty zacházet dost nevybíravým způsobem. Nikdy mu ale z žádného hrnce nevykukuje štěně. A ačkoli jednou pronesl, že kdyby se jeho děti staly vegetariány, nechal by je uškvařit se na elektrickém plotu⁶, zajímalo by mě, jak by reagoval, kdyby mu zhltnuly jeho hafana.

Psi jsou báječná zvířata, v mnoha ohledech jedinečná. Je však pozoruhodné, že na jejich intelektuálních schopnostech a duševním světě nic pozoruhodného není. Prasata jsou úplně stejně tak inteligentní a citlivá, v každém správném smyslu toho slova. Neumějí sice hupsnout do kufru auta, ale umějí aportovat, běhat a hrát si, dělat blbiny a taky opětovat lásku. Proč je tedy nenecháme stočit se do klubíčka ke krbu a ohřát se u ohně? Proč je na tom ohni aspoň nemůžeme přestat opékat?

To, že jíst psy je velkým tabu, vypovídá něco o psech a taky dost o nás samotných.

Francouzi zbožňují psy a občas jedí koně.

Španělé zbožňují koně a občas jedí krávy.

Indiáni zbožňují krávy a občas jedí psy.⁷

I když kontext je poněkud jiný, platí zde slova George Orwella (z *Farmy zvířat*): „Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější.“ To, že některé druhy zvířat chráníme, nemá nic společného se zákony přírody, ale mohou za to příběhy, které o přírodě vyprávíme.

Kdo má tedy pravdu? Proč bychom měli vyloučit psí maso z našeho jídelníčku? Masožrouti navrhuji:

Zvířata-společníci se nejedí. Ne všude se ale psi chovají jako společníci. A co třeba naši sousedé, kteří žádná zvířata nemají? Měli bychom právo něco namítat, kdyby měli k večeři psa?

No dobře, tak:

Zvířata s pozoruhodnou mentální kapacitou se nejedí. Pokud „pozoruhodnou mentální kapacitou“ myslíme to, čím disponují psi, pak jediné dobře pro ně. Ale taková definice by zahrnovala také prasata, krávy, kuřata a spoustu mořských živočichů. Naopak by vylučovala vážně postižené lidi.

Pak tedy:

To, že věčná tabu – štourat se ve vlastních výkalech, líbat svou sestru nebo jíst své společníky – jsou tabu, má jistě svůj důvod. Z vývojového hlediska jsou pro nás tyhle věci špatné. Ale na pojídání psů nic špatného není a leckde to nikdy tabu nebylo. Správně připravené psí maso pro nás nepředstavuje větší riziko než kterékoli jiné maso a ani naše sobecké geny proti tomuto výživnému jídlu nic moc nenamítají.

Pojídání psů se navíc může pyšnit dlouhou tradicí. Již v hrobkách ze 4. století jsou vyobrazeni psi, kteří jsou poráženi spolu s ostatními zvířaty určenými na jídlo.⁸ A jednalo se o natolik důležitý zvyk, že pronikl až do samotného jazyka: sinokorejský znak pro „odpovídající“ (*yeon*) znamená doslova „tak jako je lahodné psí maso“.⁹ Hippokrates velebil psí maso jako zdroj síly. Římané jedli „dosud neodstavená“ štěňata.¹⁰ Siouxové si pochutnávali na psích játrech.¹¹ A není to ještě tak dávno, co se na Havaji konzumoval psí mozek a krev.¹² *Hlavní druh zvířete, které jedli* Aztékové, byl mexický naháč.¹³ Kapitán James Cook jedl psy.¹⁴ Také Roald Amundsen, jak je dobře známo, neváhal sníst své tažné psy. (No dobře, ten byl *opravdu* hladový.) A psí maso stále jedí na Filipínách, protože věří, že je ochrání před smůlou¹⁵, v Číně a Koreji, protože věří, že je léčivé¹⁶, v Nigérii, protože věří, že zvyšuje libido¹⁷, a na mnoha dalších místech ve všech koutech světa, protože dobře chutná. Číňané už stovky let chovají speciální plemena psů na maso, jako je třeba pes s modročerným jazykem čau-čau¹⁸, a v mnoha evropských zemích pořád existují předpisy týkající se záznamů o pitvách psů určených pro lidskou spotřebu.¹⁹

Že se něco dělo skoro všude a skoro vždycky, samozřejmě není důvodem pro to, aby se to dělo i teď. Ale na rozdíl od veškerého masa z chovů, na které je potřeba produkovat zvířata a starat se o ně, psi prakticky škemrají o to, abychom je jedli. V USA se ročně utratí tři až čtyři miliony psů a koček.²⁰ To znamená, že každý rok jen tak vyhodíme miliony kilogramů masa. A už jen zbavit se těchto utracených psů představuje obrovský ekologický a hospodářský problém. Brát domácí zvířata z jejich domovů by bylo šílené, jasně. Ale jíst všechny ty psy, co se zaběhli nebo utekli, ty, co nejsou dost roztomilí na to, aby si je někdo vzal, nebo se nechovají dost dobře na to, aby si je někdo nechal, by znamenalo zabít jednou ranou celé hejno much a ještě se jimi nakrmit.

V jistém smyslu to děláme už teď. Kafilerie – podniky, ve kterých se zpracovávají živočišné bílkoviny, jež se nehodí k lidské spotřebě, a dělá se z nich krmivo pro hospodářská a domácí zvířata – přeměňují mrtvé psy, kteří by byli jinak k ničemu, v produktivní součást potravinového řetězce. Z milionů psů a koček, které jsou v Americe každý rok utraceny ve zvířecích útulcích, se stane potrava pro zvířata, která se pak stanou potravou pro nás. (Počet utracených psů a koček je dvojnásobně vyšší než počet těch, jichž se někdo ujme.²¹) Tak co kdybychom prostě vynechali tenhle zbytečný a bizarní mezikrok?

Nemusí to mít žádný vliv na naši ohleduplnost. Nenechali bychom je trpět víc, než je nutné. I když se má za to, že adrenalin zlepšuje chuť psího masa – proto jsou psi obvykle oběšeni, uvaření zaživa nebo ubiti k smrti – všichni se shodneme na tom, že pokud je budeme jíst, měli by se zabíjet rychle a bezbolestně, ne? Takže třeba tradičním havajským způsobům, jak zacpat psovi nos – aby krev nevytekla ven – se musí říct (pokud ne právně, tak alespoň společensky) jedno velké ne. Možná bychom mohli psy zahrnout pod Zákon o humánních metodách porážky zvířat (*The Humane Slaughter Act*). Sice se z něho nedozvíme nic o tom, jak bychom s nimi měli zacházet během

jejich života, a na jeho dodržování se v podstatě nijak nedohlíží ani ho nelze vynutit, ale můžeme se přece spolehnout na to, že se tento průmysl bude regulovat sám, stejně jako se na to spoléháme u ostatních zvířat, která jíme.

Málo lidí chápe, jak hrozně těžké je uživit ty miliardy všežravců, kteří ke svým bramborám požadují kus masa. Za tohle neefektivní využívání psů – kteří se ke všemu v hustě zalidněných oblastech už vyskytují (zamyslete se nad tím, zastánci lokálních potravin) – by se měl každý rozumný ekolog zastydět. Dalo by se dokonce říci, že různé „dobročinné“ organizace se chovají jako ti největší pokrytci, když vydávají obrovské množství peněz a energie při marné snaze *snížit* počet nechtěných psů, ale zároveň slepě propagují to, že dát si psa k večeři je naprosté tabu. Kdybychom nechali psy být psy a nijak nezasahovali do jejich rozmnožování, vytvořili bychom trvale udržitelný zdroj lokálního masa, který by vyžadoval nízké energetické vstupy, a zahanbil by tak i ten nejlépe fungující chov založený na pastvě. Je na čase, aby ti, co smýšlejí ekologicky, přiznali, že jíst psy je realistickým řešením pro realistické ochránce životního prostředí.

Nemůžeme z toho přestat dělat drama? Psů je hodně, jejich maso je zdravé, chutné a snadné na přípravu a jíst je má rozhodně větší hlavu a patu než podstupovat celé to martyrium a vyrábět z nich živočišnou moučku, kterou pak jedí jiná zvířata, která pak jíme my.

Pro ty, co jsem už přesvědčil, tu mám klasický filipínský recept. Sám jsem ho sice nezkoušel, ale někdy si recept stačí prostě jen přečíst a zbytek si domyslet.

SVATEBNÍ DUŠENÝ PES²²

Nejprve zabijeme psa střední velikosti a srst opálíme nad plamenem. Dokud je ještě nahřátý, opatrně ho stáhneme z kůže a tu si odložíme na později (možno použít v jiném receptu).

Maso nakrájíme na kostičky a na 2 hodiny naložíme do směsi octa, celého pepře, soli a česneku. Osmažíme na oleji ve velké pánvi nad otevřeným ohněm, poté přidáme cibuli a na kousky nakrájený ananas a smažíme, dokud nám vše nezměkne. Podlijeme horkou vodou a přidáme rajčatovou omáčku, zelenou papriku, bobkový list a omáčku Tabasco. Přikryjeme pokličkou a dusíme nad horkým uhlím, dokud není maso křehké. Poté vmícháme pyré ze psích jater a vaříme dalších 5–7 minut.

A teď ještě jeden fígl amatérského astronoma: pokud se snažíte něco uvidět a nedaří se vám to, zkuste se dívat trošičku stranou. Části našich očí nejvíce citlivé na světlo (ty, jež nám umožňují vidět za šera) se nacházejí na okrajích oblasti, kterou normálně používáme k zaostřování.

Otázka pojidání zvířat se zdá být neviditelná. Ale přemýšlet o psech a jejich vztahu ke zvířatům, která jíme, je jednou z možností, jak se dívat lehce stranou a spatřit něco, co na první pohled vidět není.

2. PŘÁTELÉ A NEPŘÁTELÉ

Psi a ryby nejdou dohromady. Psi se hodí ke kočkám, dětem a hasičům. Dělíme se s nimi o jídlo i postel, bereme je do letadla a k doktorovi, radujeme se, když mají radost, a jsme smutní, když zemřou. Ryby patří do akvária, k tatarské omáčce, na vidličku a na samý okraj našeho zájmu. Dělí je od nás různé povrchy a hradba mlčení.

Zdá se, že rozdíl mezi psy a rybami jsou opravdu obrovské. Pod pojmem *ryba* se skrývá nepředstavitelné množství druhů, více než 31 000 různých ryb²³, které shrnujeme pod jediné slovo. Psy naopak vnímáme zásadně jako jednotlivce: každý má svou rasu a obvykle i jméno, jako třeba George. Já osobně patřím mezi těch 95 % mužů, kteří se svými psy mluví – pokud ne mezi těch 87 % mužů, kteří věří, že jim jejich psi odpovídají.²⁴

Avšak co vnímají a prožívají ryby, je těžké si představit, natož se tomu snažit porozumět. Ryby se dokážou dokonale přizpůsobit tlaku vody, jsou schopné ovlivňovat různorodou řadu chemických látek, které vylučují ostatní mořští živočichové, a reagovat na zvuky vzdálené až 20 kilometrů.²⁵ Psi jsou *tady*, pochodují nám obýváky s tlapkami od bahna a chrápou nám nahlas pod stoly. Ryby musejí být pořád ve vodě, jsou zamlklé a neusmívají se, nemají nohy ani jiskru v oku. Podle Bible je Bůh stvořil v jiný den než suchozemská zvířata a jsou považovány za nelichotivě brzkou zastávku při vývoji k člověku.

V minulosti se tuňák – vybral jsem tuňáka jako zástupce rybího světa, jelikož se v USA jí ze všech ryb nejvíc – chytal pomocí jednotlivých vlasců s háčky, které ovládali jednotliví rybáři. Než zaháknutou rybu vytáhli na loď, mohla vykrvácet, nebo se utopit (ryby se utopí, když se nemohou hýbat). Větší ryby (mezi které patří nejen tuňák, ale i mečoun) se často jen poranily o háček a jejich zraněná těla bojovala s vlascem další hodiny, nebo dokonce celé dny. Kvůli obrovské síle, kterou větší ryby disponují, museli jediné zvíře vytahovat dva, někdy i tři muži.²⁶ Když byla velká ryba už na dosah, používaly se (a stále se používají) k jejímu vytažení speciální tyče s ostrým hákem na konci, takzvané gafy. Když se rybě zabodne gaf do boku, ploutve, nebo dokonce do oka, vznikne krvavé, avšak užitečné držadlo, za které se dá lépe vytáhnout na palubu. Někteří tvrdí, že nejlepší je zarazit hák rybě pod páteř. Jiní – jako třeba autoři rybářské příručky OSN – doporučují: „Gafujte ji pokud možno za hlavu.“²⁷

Dříve rybáři pečlivě určili, kde se nacházejí hejna tuňáků, a pak se vrhali na jedno po druhém s pruty, vlasce s háčky a gafy.²⁸ Tuňák, kterého máme na talířích dnes, se však téměř nikdy nechytá pomocí tohoto jednoduchého vybavení, ale jednou ze dvou moderních metod: košelkovými nevodky nebo dlouhými vlasce. Jelikož jsem se chtěl poučit o tom, jak se nejvíce konzumování mořští živočichové nejčastěji dostávají na trh, můj výzkum se

zaměřil hlavně na tyto metody lovu tuňáka – a budou popsány později. Nejprve jsem ale musel zvážit spoustu věcí.

Internet přímo překypuje záběry z rybaření. Hodně béčková rocková hudba podkresluje nahrávky mužů, kteří zrovna vytáhli k smrti vyčerpaného mečouna či tuňáka, a tváří se, jako by někomu zachránili život. Pak jsou tu nahrávky gafujících žen v bikinách, gafujících malých dětí nebo lidí gafujících poprvé. Když jsem přemítal o té bizarní obřadnosti, moje mysl se neustále vracela k rybám na těch videích, k té chvíli, kdy je gaf mezi rybářovou rukou a okem zvířete...

Žádný čtenář této knihy by nedovolil, aby někdo zarazil krumpáč do tváře psovi. To je jasné jak facka a není potřeba to nijak vysvětlovat. Je nepatřičné mít takovou starost také o rybu, nebo je hloupá naše samozřejmá starost o psy? Jsou muka pomalé smrti něčím, co je kruté působit všem zvířatům, anebo jen některým?

Může nám důvěrná znalost zvířat, která nám dělají společníky, pomoci při uvažování o zvířatech, která jíme? Jak moc je život ryb (nebo krav, prasat, kuřat) vzdálený tomu našemu? A co tu vzdálenost určuje? Jsou blízkost nebo vzdálenost vůbec relevantní? Pokud bychom se někdy setkali se silnější a inteligentnější formou života, než jsme my, a ti tvorové by na nás pohlíželi, jako my pohlížíme na ryby, čím bychom obhájili, že nás nemají sníst?

Miliardy zvířecích životů ročně a stav největších ekosystémů na planetě závisí na našich neuvážených odpovědích na tyto otázky. Nicméně takové globální problémy nám samy o sobě mohou připadat vzdálené. Nejvíce nám záleží na tom, co je nám blízké, a velice snadno zapomínáme na všechno ostatní. Také máme silné nutkání dělat to, co dělají druzí – obzvlášť když jde o jídlo. Etika stravování je tak složitá, protože jídlo se pojí jak s chuťovými pohárky, tak s chutí samotnou, s jednotlivými lidskými životy i celými sociálními dějinami. Západní svět posedlý možností volby vychází vstříc lidem, kteří se rozhodnou stravovat netradičně, pravděpodobně více než kdy

jakákoli jiná kultura. Nicméně nevybíráví všežravci – „se mnou není problém, jím všechno“ – se mohou paradoxně jevit jako sociálně vnímavější než jedinci, kteří se snaží stravovat tak, aby to bylo společnosti skutečně prospěšné. O tom, co si vybíráme k jídlu, rozhoduje mnoho faktorů, avšak rozum (nebo naše vědomí vůbec) obvykle nepatří mezi ty nejdůležitější.

Když přijde na požívání zvířat, něco nás nutí dělit se na dva nesmiřitelné tábory: na ty, co zvířata nejedí vůbec, a na ty, co nikdy vážně nepochybují o tom, že jíst zvířata je správné. Člověk se buď může stát aktivistou, nebo aktivisty opovrhovat. Tyto zcela protikladné postoje – a s nimi úzce související neochota nějaký postoj zaujmout – se sbíhají v tvrzení, že na požívání zvířat záleží. Jestli a jakým způsobem zvířata jíme, je opravdu podstatné. Maso úzce souvisí s příběhy o tom, kdo jsme a kým bychom být chtěli – od knihy Genesis až po nejnovější zemědělský zákon. Vyvolává pozoruhodné filozofické otázky a je produktem průmyslu, který v USA vydělává minimálně 140 miliard dolarů ročně²⁹, zabírá téměř třetinu půdy na planetě³⁰, má zásadní vliv na mořské ekosystémy³¹ a je docela možné, že rozhodne o budoucnosti světového klimatu.³² A přesto se zdá, že jsme schopní brát na vědomí pouze krajní případy – logické extrémy spíše než praktickou realitu. Moje babička řekla, že by nesnědla vepřové, ani kdyby jí to mělo zachránit život. Ačkoli je kontext jejího příběhu opravdu extrémní, zdá se, že hodně lidí se k této představě, že jde pouze všechno, nebo nic, uchyluje pokaždé, když se rozhodují, co si dají k jídlu. O jiných etických oblastech bychom takhle nikdy nepřemýšleli. (Představte si třeba, že budete lhát pořád, anebo vůbec.) Nedokážu ani spočítat, kolikrát se mi stalo, že když jsem někomu řekl, že jsem vegetarián, poukázal na nestálost mého počínání, nebo se snažil najít trhlinu v nějakém názoru, který jsem nikdy ani nevyslovil. (Často mi připadalo, že takovým lidem na mém vegetariánství záleží víc než mně samotnému.)

Potřebujeme najít lepší způsob, jak o požívání zvířat mluvit. Způsob, který zařídí, aby si maso vydobylo zásadní místo ve

veřejné diskusi, stejně tak jako si vydobylo zásadní místo na našich talířích. A vůbec není nutné si nalhávat, že spolu budeme všichni souhlasit. Ať už jsme sebevíc přesvědčeni o tom, co je správné pro nás osobně, nebo i o tom, co je správné pro ostatní, všichni předem víme, že naše postoje budou odpovídat postojům našich sousedů. Co s touto naprosto nevyhnutelnou skutečností uděláme? Přestaneme se spolu bavit, nebo přijdeme na to, jak se začít bavit jinak?

VÁLKA

Z každých deseti tuňáků, žraloků a dalších velkých dravých ryb, které se nacházely v oceánech před 50 až 100 lety, zůstala pouze jedna.³³ Mnoho vědců předpovídá, že za méně než 50 let dojde k naprostému kolapsu všech lovených druhů ryb³⁴ – a to se teď intenzivně usiluje o to, aby se mořských živočichů chytalo, zabíjelo a jedlo ještě víc. Současná situace je natolik extrémní, že výzkumní pracovníci z Ústavu pro rybolov kanadské Univerzity Britské Kolumbie tvrdí, že „naše interakce s rybolovnými zdroji [neboli *rybami*] se začaly podobat (...) vyhlazovacím válkám“.³⁵

Jak jsem se přesvědčil, slovo *válka* náš vztah k rybám vystihuje naprosto přesně – zachycuje technologie a techniky, které proti nim používáme, i atmosféru nadvlády. Jak se moje zkušenost se světem živočišné výroby prohlubovala, uvědomil jsem si, že zásadní změny, kterými prošel rybolov v posledních padesáti letech, jsou součástí něčeho mnohem rozsáhlejšího. Válčíme, nebo spíše dopouštíme, aby se válčilo, proti všem zvířatům, která jíme. Ta válka trvá teprve krátce a má i svůj název: průmyslové velkochovy.

Stejně jako pornografii je velkochovy těžké definovat, ale snadné je poznat. V úzkém slova smyslu se jedná o systém průmyslového intenzivního zemědělství, ve kterém jsou zvířata – chovaná často po desítkách, nebo dokonce stovkách tisíc – geneticky upravována, je jim upírán pohyb a jsou krmena

uměle vytvořenou stravou (která téměř vždy obsahuje různé léky, například antimikrobiotika). Celkově projde velkochovy zhruba 50 miliard suchozemských zvířat ročně.³⁶ (O rybách žádné záznamy nemáme.) *99 % všech suchozemských zvířat, která se v USA jedí nebo využívají k produkci mléka či vajec, je chováno ve velkochovech.*³⁷ Takže ačkoli existují důležité výjimky, když dnes mluvíme o pojídání zvířat, mluvíme o velkochovech.

Velkochovy jsou založeny především na následujícím způsobu myšlení: sníž výrobní náklady na absolutní minimum a soustavně ignoruj či „vytěsni“ takové náklady, jako je ničení životního prostředí, lidské nemoci a utrpení zvířat. Tisíce let se zemědělci nechávali inspirovat přírodními procesy. Pro velkochovy však příroda znamená překážku, kterou je nutné překonat.

Průmyslový rybolov není vysloveně *velkochov*, ale patří do stejné kategorie a je potřeba, aby byl součástí stejné diskuse – je součástí stejného zemědělského převratu. Je to zřejmé zejména u akvakultur (farem, na kterých jsou ryby drženy v síťových ohradách a následně „sklizeny“), ale platí to i pro rybolov na volném moři, který se nese ve stejném duchu a také intenzivně využívá moderní technologie.

Kapitáni dnešních rybářských lodí jsou spíše jako Kirk než Achab. Ryby sledují z místností napěchovaných elektronikou a plánují nejvhodnější chvíli pro vytažení celých hejn najednou. Když ryby uniknou, kapitán to pozná a zaútočí znovu. A tito rybáři dovedou pozorovat daleko víc než jen hejna ryb, která se nacházejí v určité vzdálenosti od jejich lodí. GPS monitory spolu s tzv. FADs (zařízení lákající ryby) mají rozmístěné po celém moři. Monitory přenášejí do řídicího centra rybářské lodi informace o tom, jaké množství ryb se kde pohybuje a kde přesně se nacházejí plovoucí FADs.³⁸

Jakmile si o průmyslovém rybolovu vytvoříme představu – 1,4 miliardy háčků ročně rozmístěných po dlouhých vlascích³⁹ (z nichž na každém je kus masa z ryby, krakatice nebo delfína

jako návnada⁴⁰); 1 200 sítí, z nichž každá má na délku skoro 50 kilometrů, využívaných jediným loďstvem k chytání jen jednoho druhu ryby⁴¹; schopnost jediné lodi vylovit 50 *tun* mořských živočichů za pár minut⁴² – není tak těžké uvažovat o současných rybářích spíše jako o velkochovatelích.

Při rybaření se začalo systematicky využívat válečných technologií.⁴³ Radary, echolokátory (dříve používané k zaměření nepřátelských ponorek), námořnictvem sestrojené elektronické navigační systémy a v posledním desetiletí 20. století také satelitní GPS navigace⁴⁴ propůjčují rybářům naprosto netušenou schopnost rozpoznat místa s vysokou koncentrací ryb a znovu se na ně vrátit. K rozpoznání hejn ryb se užívá satelitních snímků oceánských teplot.

Úspěch průmyslových velkochovů je závislý na nostalgických představách, které mají konzumenti o produkci potravin – rybář pomalu přitahující rybu ke břehu, chovatel, který zná povahu každého ze svých prasat, chovatel krůt pozorující, jak se zobáčky proklubávají vaječnou skořápkou. Takové obrázky totiž odpovídají něčemu, čeho si vážíme a čemu důvěřujeme. Tyto přetrvávající představy jsou ale pro velkochovy také noční můrou: mohou připomenout světu, že to, co dnes tvoří 99 % chovů, bylo ještě nedávno méně než 1 %. Nadvláda velkochovů by se mohla zhroutit.

Co by mohlo takovou změnu vyvolat? Jen málo lidí zná detaily současného masného nebo rybářského průmyslu, ale většina ví to podstatné – přinejmenším, že něco je špatně. Detaily jsou důležité, ale samy o sobě pravděpodobně většinu lidí ke změně nedonutí. Je potřeba ještě něco jiného.

3. HANBA⁴⁵

Walter Benjamin byl – kromě spousty dalších věcí, které bychom o jeho různorodém literárním bádání mohli říci – vědec, který pronikl do Kafkových podobenství o zvířetech jako nikdo jiný.

Hanba má v Benjaminově výkladu Franze Kafky klíčové postavení a je chápána jako zvláštní morální vnímavost. Pocit hanby je intimní – odehrává se hluboko v našem nitru – a společenský zároveň – je to něco, co je možné zažít pouze před někým jiným. Hanba pro Kafku znamená odezvu, zodpovědnost před neviditelnými bližními – před „vzdálenou rodinou“. Jedná se o základní projev vnímání v etickém rozměru.

Benjamin zdůrazňuje, že mezi Kafkovy předky – jeho *vzdálenou rodinu* – patří i zvířata. Zvířata jsou součástí společenství, před kterým by se Kafka mohl zastydět, neboli spadají do Kafkovy sféry morálního zájmu. Benjamin také říká, že Kafkova zvířata jsou „nádobami zapomnění“. Zpočátku není úplně jasné, co tím myslí.

Tyto podrobnosti zmiňuji, protože je chci použít jako rámec kratičkého příběhu o tom, jak Kafku v berlínském akváriu zaujala skupinka ryb. Situaci zaznamenal jeho blízký přítel Max Brod:

„Pravil tehdy k rybám v zářících nádobách: ‚Teď už se na vás mohu s klidem dívat, už vás nejím.‘ Stal se z něho v té době přísný vegetarián. – Kdo takové Kafkovy výroky neslyšel na vlastní uši z jeho úst, dovede si těžko učinit představu, jak prostě a lehce, bez vší afektovanosti, bez sebemenšího patosu (který mu byl ostatně téměř naprosto cizí) takové věci říkal.“⁴⁶

Co Kafku přimělo, aby se stal vegetariánem? A proč je zrovna poznámka o rybách tím, co Brod používá, aby nás s jeho způsobem stravování seznámil? Když Kafka přecházel na vegetariánství, určitě mluvil i o suchozemských zvířatech.

Odpověď se možná skrývá ve spojitosti, kterou Benjamin vidí jednak mezi zvířaty a hanbou a jednak mezi zvířaty a zapomínáním. Hanba je důsledkem toho, jak paměť pracuje proti zapomínání. Hanba je to, co cítíme, když skoro – ale ne úplně – zapomínáme na společenská očekávání a naše závazky vůči ostatním ve prospěch vlastního okamžitého uspokojení. Ryby musely pro Kafku znamenat ztělesněné zapomnění: na jejich

životy se zapomíná radikálním způsobem, který se při našem uvažování o hospodářských zvířatech uplatňuje mnohem méně.

Ale když jíme zvířata, nezapomínáme jenom na ně. Podle Kafky si v sobě jejich těla nesou také všechny ty části nás samotných, na které toužíme zapomenout. Když se chceme distancovat od části své povahy, nazýváme ji „zvířecí povahou“. Pak onu podstatu popřeme, nebo zakryjeme, ale přesto – což věděl Kafka lépe než leckdo jiný – občas procitneme a zjistíme, že jsme pořád jen zvířata. A asi měl pravdu. Ryby v nás pocit hanby nevyvolávají. Rozpoznáváme v nich části nás samotných – páteř, nociceptory (receptory bolesti), endorfiny (které bolest tlumí), všechny nám dobře známé reakce na bolest – zároveň ale popíráme, že na těchto podobnostech záleží, a tím popíráme také podstatnou část vlastní osobnosti. Na to, na co zapomínáme u zvířat, začínáme zapomínat i u sebe samotných.

Při řešení otázky požívání zvířat je dnes v sázce nejen naše základní schopnost reagovat na vnímající bytosti, ale také schopnost reagovat na část našeho vlastního (zvířecího) já. Válčíme nejen se zvířaty, ale také se sebou samotnými. Jedná se o boj starý stejně jako vyprávění příběhů, který je však tak nerovný jako nikdy předtím. V uvažování filozofa a společenského kritika Jacquese Derridy je to:

„nerovný boj, válka (v níž se poměr stran jednoho dne může otočit), kterou mezi sebou vedou na jedné straně ti, co hanobí nejen zvířecí životy, ale také pocit lítosti, a na druhé straně ti, co se dožadují nezvratného důkazu o tom, že ona lítost existuje.

Vedeme válku o lítost. Tahle válka je asi nekonečná, ale (...) prochází rozhodující fází. My jí procházíme a ona prochází námi. Válka, ve které se nacházíme, není jen povinnost, zodpovědnost nebo závazek, je to také nutnost, nátlak, kterému, ať se nám to líbí, nebo ne, nelze nijak uniknout. (...) Zvíře se na nás dívá a my před ním stojíme nazí.“⁴⁷

Oči zvířete se střetnou s našimi. Dívá se na nás a ať už odvrátíme zrak (od zvířete, svého talíře, nepříjemného pocitu nebo

od sebe samotných), nebo ne, musíme se s tím pohledem nějak vypořádat. Ať už změníme své životy, nebo naopak neuděláme vůbec nic, zareagovali jsme. Nedělat nic je taky odpověď.

Možná že malé děti jsou díky své nevinnosti a tomu, že na ně nepadá všechna ta zodpovědnost, vůči zvířecímu mlčení imunní a dokážou na něj hledět s větším klidem než dospělí. Možná že alespoň naše děti v té válce zůstaly nestranné a pouze sklízí její plody.

Na jaře roku 2007 jsem pobýval s rodinou v Berlíně a několik odpolední jsme strávili v akváriu. Dívali jsme se do stejných nádrží – nebo alespoň podobných – jako se díval Kafka. Byl jsem doslova unešený pohledem na mořské koníky – ta zvláštní stvoření, co vypadají jako figurky ze šachovnice a jsou velice oblíbenými představiteli říše bájných tvorů. A neexistují pouze ve variantě šachové figurky, někteří vypadají jako nápojové brčko nebo jako rostlina a jejich velikost se může pohybovat v rozmezí od 2,5 do 30 centimetrů.⁴⁸ Evidentně nejsem sám, koho věčně překvapující vzhled těchto ryb fascinuje. (Toužíme se na ně dívat tak moc, že jich miliony umírají v akváriích a na trhu se suvenýry.⁴⁹) A je to pouze tahle záliba v krásnu, co mě nutí věnovat jim tolik času, zatímco u spousty jiných zvířat se ani nezastavím – zvířat, která jsou oblasti našeho zájmu mnohem bližší.

Mořští koníci vzbuzují větší údiv než většina zvířat – nutí nás žasnout nad podobnostmi i nepravidelnostmi mezi každým jednotlivým druhem a všemi ostatními. Umí změnit barvu tak, aby splynuli s okolím, a kmitat hřbetními ploutvemi skoro tak rychle jako kolibřík křídly. Jelikož nemají zuby ani žaludek, potrava jimi projde téměř okamžitě, a proto potřebují neustále jíst. (K tomu mají přizpůsobeny například oči, které se mohou pohybovat do stran nezávisle na sobě, a umožňují tak mořským koníkům pátrat po kořisti, aniž by museli otáčet hlavou.) Protože nejsou zrovna nejlepší plavci, mohou zemřít vysílením, když je strhne třeba jen slabý proud, a tak se raději

přichytávají k mořské trávě, korálům nebo k sobě navzájem – rádi se pohybují ve dvojicích, spojeni svými chápavými ocásky. Mořští koníci mají složité námluvy, třou se obvykle při úplňku a vydávají při tom melodické zvuky. Žijí v dlouhodobých monogamních vztazích. Nejpodivnější je ale asi to, že ten, kdo uvnitř svého těla nosí po dobu až šesti týdnů vajíčka, je sameček. Samečci jsou „těhotní“ se vším všudy a nejen, že vajíčka uchovávají ve svém břišním vaku, ale také si je sami oplodní a vyvíjející se plůdky vyživují tělními tekutinami. Pohled na rodící samečky je ohromující: z břišní kapsy vytryskne tekutina, která zakalí vodu, a z oblaku začnou jako zázrakem vyplouvat miniaturní, ale plně vyvinutí mořští koníci.⁵⁰

Můj syn ohromený nebyl. Myslel jsem, že se mu akvárium bude líbit, ale byl vyděšený a celou dobu jen škemral, abychom už šli domů. Možná že v těch obličejích, které mně připadaly jen jako němé tváře mořských živočichů, něco našel. Ale spíš byl vystrašený z toho vlhkého šera nebo chrčení čerpadel, které zní, jako kdyby se někdo dusil, anebo z těch davů lidí. Doufal jsem, že když tam podnikneme dost návštěv a zůstaneme dostatečně dlouho, přijde na to – heuréka! –, že se mu tam vlastně líbí. To se ale nikdy nestalo.

Jako spisovatel, který zná Kafkův příběh, jsem v tom akváriu pociťoval určitý druh hanby. Odraz v nádržích nepatřil Kafkovi. Patřil spisovateli, který svému hrdinovi nesahá ani po kotníky. A jako Žid v Berlíně jsem cítil ještě jinou hanbu. A pak tu byla hanba z toho, že jsem turista a že jsem Američan v době, kdy se objevují stále nové fotografie z věznice Abú Ghrajb. A taky jsem se styděl za to, že jsem člověk: za to, že 20 ze zhruba 35 známých druhů mořského koníka je na hranici vyhynutí, protože jsou „nechtěně“ zabíjeni při výlovu mořských plodů.⁵¹ Za to bezohledné zabíjení, které není z živovového hlediska nutné, nemá politické důvody ani za ním nestojí nesmyslná nenávisť nebo nepřekonatelné lidské spory. Styděl jsem se za smrti, které moje kultura ospravedlňuje

něčím tak malicherným, jako je chuť tuňáka z konzervy (mořští koníci jsou jedním z více než sto druhů mořských živočichů, kteří v rámci moderního tuňákového průmyslu zahynou jako „vedlejší úlovky“⁵²) nebo to, že se krevety perfektně hodí jako předkrm (lov krevet tažnými sítěmi ničí populaci mořských koníků víc než cokoli jiného⁵³). Styděl jsem se za to, že patřím k národu, který žije v nebývalém blahobytu – k národu, který vydává za jídlo menší část svých příjmů než jakákoli jiná civilizace v historii – ale ve jménu cenové dostupnosti zachází se zvířaty, která jí, s tak nesmírnou krutostí, že kdyby se téhož dopouštěl na psech, bylo by to protizákonné.

A nic nevzbuzuje tolik hanby jako rodičovství. Děti nás konfrontují s paradoxy a pokrytectvím v našem chování a my se s tím musíme nějak vypořádat. Musíme najít odpověď na každé proč – *Proč děláme tohle? Proč neděláme tamhleto?* – a často žádnou dobrou nenacházíme. A tak řekneme jednoduše *proto*. Nebo začneme vyprávět příběh, o kterém víme, že je to lež. A ať už se začervenáme, nebo ne, stydíme se. Rodičovská hanba – což je *dobrá* hanba – pramení z toho, že chceme, aby naše děti byly celistvější než my, chceme jim dávat uspokojivé odpovědi. Nejenže mě můj syn inspiroval k přehodnocení jídelníčku, on mě zahanbil natolik, že jsem ho přehodnotit musel.

A pak je tu taky George. Zatímco píšu tahle slova, spí mi u nohou zkroucená tak, aby se vešla do obdélníku světla na podlaze. Packami máchá ve vzduchu, takže se jí asi zdá, že běží. Honí snad veverka? Hraje si s jiným psem v parku? Možná se jí zdá o tom, že plave. Tak rád bych nahlédl do její podlouhlé lebky, abych zjistil, s jakou mentální zátěží se to snaží vypořádat. Občas když se jí něco zdá, trochu vyštěkne – někdy tím vzbudí sama sebe a někdy mého syna. (Ona vždycky hned zase usne, on už ne.) Nebo se s funěním probudí, vyskočí na nohy, pak rovnou na mě – cítím na tváři její horký dech – a dívá se mi přímo do očí. Mezi námi je... *co?*